

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มุ่งพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม คิดเป็น ทำเป็น สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 1) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545 มาตรา 22 กำหนดว่า การศึกษาต้องยึดหลักนักเรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่านักเรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้ในมาตรา 24 ยังได้กำหนดรายละเอียดของกระบวนการจัดการเรียนรู้ว่าให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของนักเรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545) ปัจจุบันแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้นทั้งทางด้านอุตสาหกรรมและการบริการ ทำให้ตลาดแรงงานมีความต้องการแรงงานระดับพื้นฐานที่มีทักษะวิชาชีพในอัตราที่สูงขึ้น เพื่อเพิ่มคุณภาพในการผลิตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและความไม่แน่นอนดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ. 2558 จะนำมาซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานและการลงทุนในภูมิภาคมากขึ้น ซึ่งจะเป็นโอกาสสำหรับประเทศไทยหากเรามีประชากรวัยแรงงานที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในอนาคต แต่จะเป็นอุปสรรคสำหรับประเทศหากเราขาดประชากรวัยแรงงานที่มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะที่เหมาะสมสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมโลกแห่งอนาคตได้อย่างมีคุณภาพ (ครอบครัวและโรงเรียนหุ้นส่วนเพื่อคุณภาพของนักเรียน. 2554 : 7) ดังนั้นการอาชีวศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศโดยตรง เนื่องจากการเตรียมคนเพื่อการประกอบอาชีพ และพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่สามารถออกไปประกอบอาชีพ ใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข มีความมั่นคงในอาชีพ ภายใ

คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม สำหรับการศึกษาด้านอาชีพมีการจัดการศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพเพื่อผลิตกำลังคน ในระดับช่างกึ่งฝีมือ ช่างฝีมือและช่างเทคนิคให้สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559. 2555 : 10)

การศึกษาในระดับก่อนอุดมศึกษา หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ, หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ของวิทยาลัยการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นในด้านอาชีพ มุ่งผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ ในด้านการจัดการเรียนการสอน ครู บุคลากรทางด้านการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนจะต้องมีศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน เพราะบริบทของการจัดการเรียนการสอนครูเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้ขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น อาจเกิดปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงขึ้น (Hidden Curriculum)

หลักสูตรแฝงนี้อาจมีทั้งทางบวกและทางลบต่อการเรียนรู้ ทัศนคติ ค่านิยม การถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภูษิต บุญทองเถิง, 2549 : 24-32) ได้ศึกษากระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ที่มีการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของนักเรียน ด้านผลสัมฤทธิ์เนื้อหาวิชา ด้านทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์และด้านสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย ความวิตกกังวล ในการเรียนและเจตคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์ ทำให้ได้กระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมและสามารถเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของนักเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการไม่ถูกกล่าวถึงในวงการการศึกษาไทยเท่าที่ควรเนื่องจากได้ให้ความสำคัญกับหลักสูตรที่เป็นทางการในการจัดการเรียนการสอนให้จบหลักสูตรตามกำหนดจนละเลยความสำคัญของหลักสูตรแฝง

สไนเดอร์ (Snyder, 1986 : 27) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรแฝง ได้หลักสูตรที่เด่นชัดว่าหลักสูตรแฝงเป็นหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการแอบแฝงอยู่ในสภาพบรรยากาศ และนักเรียนสามารถเรียนรู้จากการตีความหมายจากสภาพบรรยากาศนั้น โดยที่ครูไม่รู้ตัวหรือไม่เจตนาที่จะสอน สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก ของนักเรียนส่วนหนึ่งเป็นการเรียนรู้ผ่านการตีความหมายสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนของครูจึงเป็นหลักสูตรแฝงที่สำคัญ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบมากมายทั้งด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องที่ไม่พึงประสงค์แล้วจะมีผลต่อเนื่องถึงสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนได้และจากผลการศึกษา

ของ Synder ยังได้ผลสรุปว่าไม่มีหน่วยงานทางการศึกษา สถาบันทางการศึกษาหรือสถานศึกษาใดที่ไม่ปรากฏหลักสูตรแฝง หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) เป็นหลักสูตรประเภทหนึ่งที่กำหนดขึ้นโดยมีฐานคิดบนความเชื่อว่า นักเรียนนั้นเรียนรู้สิ่งอื่นอีกหลายสิ่งนอกเหนือจากที่สอนในหลักสูตรสถานศึกษา (ชนิดา รักรักษ์พลเมือง และสมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2549 : 130) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ดิวอี้ ที่กล่าวว่าในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้นได้บูรณาการซึ่งกระบวนการแฝง (Laten Process) ที่ส่งผลต่อนักเรียนในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ลักษณะนิสัยในการเรียน การมีความเคารพในตัวเองของนักเรียน ตลอดจนถึงทัศนคติและการใช้ชีวิตในสังคมของนักเรียน ดิวอี้ เรียกการเรียนรู้ในลักษณะนี้ว่า “การเรียนรู้คู่ขนาน” (Collateral Learning) หลักสูตรแฝงนี้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า หรือมิได้เสนอไว้ในหลักสูตรที่เป็นทางการเป็นสิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้จากทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวของนักเรียน อาจเป็นสิ่งที่สถานศึกษาต้องการหรือไม่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนก็ได้ ทั้งนี้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในนักเรียนแต่ละคนอาจแตกต่างกัน ได้ถึงแม้จะอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน

หลักสูตรแฝงสามารถแฝงอยู่ในทุกระดับการศึกษาไม่ว่าแม้แต่ระดับอุดมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (วรวณิ ชัยเฉลิมพงษ์. 2547 : 1) ได้ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุเพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยของหลักสูตรแฝงที่มีผลต่อลักษณะทางวิชาชีพของนิสิตนักศึกษาเกษตรศาสตร์ เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อหลักสูตรแฝงและลักษณะทางวิชาชีพของนิสิตนักศึกษาเกษตรศาสตร์ในแต่ละชั้นปีและเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาเกษตร พบว่า 1) หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้น กับนิสิตนักศึกษาเกษตรศาสตร์ ประกอบด้วยการเรียนรู้เรื่องการรู้จักตัวเอง ความเป็นผู้นำวิธีการเรียนในมหาวิทยาลัย ทัศนคติต่ออาจารย์ และทัศนคติต่อวิชาชีพ 2) รูปแบบที่ทดสอบมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบด้วยตัวแปรภายนอก 3 ตัว ตัวแปรแฝงภายใน 2 ตัว และตัวแปรสังเกตได้ 23 ตัว โดยปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียน สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน สภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน มีผลต่อหลักสูตรแฝงและลักษณะทางวิชาชีพ และมีผลทางอ้อมต่อลักษณะวิชาชีพผ่านหลักสูตรแฝง สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนมีผลทางตรงต่อหลักสูตรแฝงมากที่สุด หลักสูตรแฝงมีผลทางตรงต่อลักษณะทางวิชาชีพมากที่สุด สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนมีผลทางตรงต่อหลักสูตรแฝงและลักษณะทางวิชาชีพในลำดับ

รองลง มา อิทธิพลทางตรงที่หลักสูตรแฝงมีต่อลักษณะทางวิชาชีพในชั้นปีที่ 4 และ 5 มีขนาดอิทธิพลมากกว่าอิทธิพลทางตรงที่หลักสูตรแฝงมีผลต่อลักษณะทางวิชาชีพในชั้นปีที่ 1, 2 และ 3

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นและผลสรุปจากงานวิจัยของทั้งสองท่านล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องและให้ความสำคัญกับหลักสูตรแฝง และเชื่อว่าหลักสูตรแฝงมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นในสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนระดับอาชีวศึกษา วิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม วิทยาลัยเทคนิคมหาสารคาม วิทยาลัยเทคนิควาปีปทุม วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันให้บุคลากรทางการศึกษาได้รับรู้ปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นผ่านสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนว่ามีอยู่จริง เพื่อให้เกิดความตระหนัก และระมัดระวังรอบคอบ รัดกุมในการวางแผนการจัด การเรียนการสอนเพื่อควบคุมกำกับไม่ให้เกิดหลักสูตรแฝงที่จะส่งผลกระทบต่อในด้านที่ไม่พึงประสงค์

คำถามการวิจัย

1. ปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษามีความน่าจะเป็นอย่างไร
2. ความคาดหวังและการรับรู้ของนักเรียนตามความคาดหวังของครูจากปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษามีความคาดหวังและการรับรู้เป็นอย่างไร
3. หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษามีหลักสูตรแฝงอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษา
2. เพื่อศึกษาความคาดหวังและการรับรู้ของนักเรียนตามความคาดหวังของครูจากปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษา
3. เพื่อศึกษาหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 2 ส่วนดังนี้

1.1 ครูที่สอนระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ และครูที่สอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่สอนในแผนก ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างกลโรงงาน ศิลปกรรม พาณิชยกรรม สามัญสัมพันธ์ ช่างกลเกษตร สัตวศาสตร์ บริหารธุรกิจ พืชศาสตร์ คอมพิวเตอร์ ธุรกิจ ช่างโลหะ การบัญชี ช่างซ่อมบำรุง ช่างเชื่อม อิเล็กทรอนิกส์ ที่สอนในวิทยาลัยเทคนิค วาปีปทุม วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม วิทยาลัยเทคนิคมหาสารคามและวิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม รวมจำนวน 44 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.2 นักเรียนที่เรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ที่เรียนวิทยาลัยเทคนิควาปีปทุม วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม วิทยาลัยเทคนิคมหาสารคาม และวิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม รวมจำนวน 92 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เนื้อหาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเนื้อหาการวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงในบริบทของการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนระดับอาชีวศึกษา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ด้านแบบแผนการปฏิบัติ และด้านภาษาสัญลักษณ์

3. ระยะเวลาในการวิจัย

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2557 – 2558

4. บริบทพื้นที่วิจัย

พื้นที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม รวมจำนวนทั้งสิ้น 4 แห่ง ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 1) วิทยาลัยเทคนิควาปีปทุม 2) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม 3) วิทยาลัยเทคนิคมหาสารคาม และ 4) วิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

หลักสูตรแฝง หมายถึง หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) หมายถึง สิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการรับรู้และตีความหมายไปเองผ่านสภาพ บรรยากาศของการเรียนการสอน โดยที่ครูไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้เจตนา แต่มีผลกระทบที่ลึกซึ้งซึ่งส่งผลต่อสภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกรักของนักเรียน

บริบทของการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนภายใต้ องค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ด้านแบบแผนการปฏิบัติ และด้านภาษา สัญลักษณ์

ความคาดหวังของครู หมายถึง ผลที่ครูต้องการให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนหลังจากการจัดการเรียนตามบริบทการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษา

การรับรู้ของนักเรียน หมายถึง สิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการตีความหมายจาก ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนระดับอาชีวศึกษา

ความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ หมายถึง โอกาสของการเกิดขึ้นของแต่ละ ปรากฏการณ์ที่มีความถี่ของการเกิดขึ้นตั้งแต่บ่อยครั้งจนถึงทุกครั้ง

หลักสูตรแฝงทางบวก หมายถึง สิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการรับรู้และ ตีความหมายไปเองโดยที่ครูไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้เจตนา แต่มีผลที่ลึกซึ้งส่งผลดีต่อตัวนักเรียน ทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้และคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนสูงขึ้น

หลักสูตรแฝงทางลบ หมายถึง สิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการรับรู้และ ตีความหมายไปเองโดยที่ครูไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้เจตนา แต่มีผลที่ลึกซึ้งส่งผลไม่ดีต่อตัว นักเรียนทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้และคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนต่ำลง

ปรากฏการณ์ของหลักสูตร หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นในบริบทของการจัดการเรียนการสอน ในองค์ประกอบ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ด้านแบบแผนการปฏิบัติ และด้านภาษาสัญลักษณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบลักษณะของหลักสูตรแฝงที่แฝงอยู่ในชั้นเรียนระดับอาชีวศึกษา
2. ได้ประโยชน์ต่อครูในการพัฒนาการเรียนการสอนของตนเอง เพื่อไม่ให้เกิด

หลักสูตรแฝงในทางลบ

3. ได้ขยายขอบเขตองค์ความรู้ของหลักสูตรแฝงให้แพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา
4. ได้เสริมสร้างความตระหนักถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรแฝงให้กับครู บุคลากรทางการศึกษาและเป็นแนวทางในการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงในบริบทของการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนระดับอาชีวศึกษา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนต่อไป